

Współpraca regionalna państw bałtyckich

We współczesnych międzynarodowych stosunkach politycznych i gospodarczych istnieją różne formy współpracy międzypaństwowej. Wiele działań zmierza do umożliwienia bliskiej współpracy odległych – często nie tylko geograficznie – krajów. Uzupełnieniem dążeń integracyjnych są akcje prowadzone na mniejszą skalę, czyli wszelkie przedsięwzięcia regionalne.

Państwa europejskie – mimo rozlicznych różnic kulturowych, historycznych, politycznych, ekonomicznych czy ideologicznych – są w stanie porozumieć się w niektórych kwestiach. W Europie uwidacznia się także wiele inicjatyw obejmujących jedynie części kontynentu, poczynając od współpracy krajów Beneluxu czy państw nordyckich, a na Grupie Wyszehradzkiej czy Wspólnocie Niepodległych Państw kończąc.

Podstawą szerokiej integracji jest współpraca regionalna bazująca na czynnikach historyczno-kulturowych, etnicznych i geograficznych. Opierając się na różnych warunkowaniach i podobieństwach tworzone się płaszczyzny współpracy, której podstawowym i nadrzędnym motywem jest chęć przewycięzania istniejących podziałów, a motywem szczegółowym – inicjowanie i przeprowadzanie wspólnych akcji w celu zwielokrotnienia korzyści płynących ze współdziałania¹.

Polska obecna jest w organizacjach europejskich czy światowych, takich jak: Rada Europy, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju czy Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego, a także w organizacjach regionalnych – Grupie Wyszehradzkiej, Środkowoeuropejskim Stowarzyszeniu Wolnego Handlu, Trójkacie Weimarskim czy Radzie Państw Bałtyckich.

Organizacje regionalne mają zróżnicowane płaszczyzny działania; jedne ukierunkowują się na zacieśnianie kontaktów gospodarczych, inne koncentrują się na zagadnieniach bezpieczeństwa czy koordynacji działań w określonej dziedzinie. Celem tej pracy jest opisanie form działania w regionie najbliższym Polsce pod względem politycznym, gospodarczym i kulturowym, jakim jest ten wokół Morza Bałtyckiego. Jest on interesujący z tego względu, że czynnikiem wspólnym państwom go tworzącym jest przede

¹ G. Bernatowicz, *Od Pentagonale do Heksagonale*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991, nr 12, s. 27.

wszystkim obszar Morza Bałtyckiego, a więc współpraca regionalna koncentruje się na ustaleniu właściwych form korzystania z zasobów tego morza i ich koordynacji w oparciu o obowiązujące normy prawne.

Początkiem współpracy obejmującej cały obszar wybrzeży Morza Bałtyckiego w dziedzinie wykorzystania i ochrony bogactw naturalnych, była konferencja zwołana w Gdańsku we wrześniu 1973 r. Jej efektem było podpisanie Konwencji o rybołówstwie i ochronie żywych zasobów w Morzu Bałtyckim i Bełtach, zwanej skrótowo **konwencją gdańską**². Konwencja ta weszła w życie w lipcu 1974 roku.

Przed wejściem w życie konwencji gdańskiej zawierano umowy międzynarodowe regulujące wykorzystywanie żywych zasobów Bałtyku, regulowano zasady połowów poszczególnych gatunków ryb czy minimalizowania zanieczyszczeń kierowanych do wód morskich. Konwencję gdańską można uważać za jedną z wielu ważnych, choć nie strategicznych umów zawieranych w tym regionie. O jej szczególności przesądza moment uchwalenia. Konferencja dyplomatyczna, na której sporządzono tekst konwencji, była pierwszym po wojnie spotkaniem oficjalnych przedstawicieli państw bałtyckich, na której obecni byli zarówno przedstawiciele krajów bloku wschodniego, jak i zachodniego. Możliwość tak szerokiej reprezentacji wynikała ze stopniowego odprężenia w stosunkach Wschód – Zachód i związana była ze zmianą polityki zewnętrznej Republiki Federalnej Niemiec³.

Istotnym krokiem w zakresie współpracy dotyczącej ochrony naturalnych zasobów Bałtyku była Konwencja sporządzona 22 marca 1974 r. w Helsinkach o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, zwana **konwencją helsińską**⁴. Konwencja ta weszła w życie w maju 1980 r., po jej ratyfikowaniu przez wszystkich sygnatariuszy. Stanowi ona podstawowe źródło polskiego prawa ochrony środowiska, wskazuje cele i kierunki polityki państwa w tej dziedzinie⁵.

Zakres przedmiotowy konwencji helsińskiej obejmuje szersze spektrum niż w konwencji gdańskiej; są tam kwestie dotyczące wszystkich znanych rodzajów zanieczyszczeń (powodowanych przez statki, wskutek zatapiania odpadów, przez źródła lądowe, w następstwie badań i eksploatacji dna morskiego czy w wyniku awaryjnych i katastrofalnych rozlewów). W konwencji ustanowiono reguły dotyczące współpracy regionalnej państw bałtyckich w zakresie ochrony środowiska naturalnego jako całości, a nie tylko w zakresie środowiska morskiego. Dla praktycznej realizacji celów konwencji ustanowiono Komisję Ochrony Środowiska Morskiego Morza Bałtyckiego, zwaną Komisją Helsińską. Na jej forum eksperci państw – stron tworzą i uzgadniają projekty działań, jakie należy podejmować w celu ograniczenia przedostawania się zanieczyszczeń do środowiska morskiego.

Ocena efektywności dwóch podstawowych dla regionalnej współpracy ekologicznej konwencji jest w literaturze niejednoznaczna. Z jednej strony pojawiają się twierdzenia,

² Dziennik Ustaw 1974, nr 32, poz. 188, załącznik.

³ M. Jaworski, *Współpraca regionalna państw bałtyckich w zakresie ochrony zasobów biologicznych Bałtyku*, Warszawa 1994, s. 26.

⁴ Dziennik Ustaw 1980, nr 18, poz. 64, załącznik.

że w latach 1980–1990 funkcjonowanie Komisji, często uzależnione od sytuacji na arenie międzynarodowej, nie było wystarczająco efektywne. Dania, Szwecja, Finlandia i Republika Federalna Niemiec wywiązywały się z postanowień konwencji, podejmując liczne działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Jego stan ulegał jednak pogorszeniu ze względu na niewystarczającą realizację w stopniu drogiej inwestycji ekologicznych przez Niemiecką Republikę Demokratyczną, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich i Polskę⁶. W zakresie celów i zamierzeń Konwencji nie osiągnięto pełnego sukcesu. Wynikało to zarówno z niemożności przeznaczenia wysokich funduszy na inwestycje proekologiczne przez część państw, jak i z niewystarczających wewnętrznych regulacji prawnych. Sytuację tę uważano niekiedy wyłącznie za współistnienie, a nie za będące zamysłem sygnatariuszy współdziałanie⁷. Z drugiej strony, system ochrony środowiska stworzony w regionie Morza Bałtyckiego przez te dwie konwencje może być, z punktu widzenia prawa międzynarodowego, uważany za nowoczesny i kompletny, i jako taki może służyć za modelowe rozwiązanie porozumień regionalnych; na jego bazie można stworzyć swoisty „Kodeks Bałtycki” regulujący ochronę i wykorzystanie morza⁸.

W konwencji helsińskiej sformułowano nie tylko nakazy moralne, ale też umożliwiono wdrożenie konkretnych zaleceń⁹. Samo sporządzenie czy nawet ratyfikacja odpowiednich konwencji miałyby jednak znaczenie tylko w sferze tworzenia prawa. Podstawowym zadaniem jest stworzenie warunków do ochrony obszaru bałtyckiego, dostosowanie regulacji wewnętrznych poszczególnych państw do regulacji regionalnych, a tym samym i do regulacji światowych. Ochrona środowiska nie może być rozpatrywana i normowana jedynie wewnątrz granic jednego państwa, gdyż do jej przeprowadzenia konieczne jest współdziałanie wszystkich państw danego obszaru.

Rozwój regionalnego prawa ochrony środowiska kreuje ramy prawne określonych zachowań, tworzy możliwości techniczne, a często także finansowe, realizacji projektów. Prawo ochrony środowiska warunkuje ochronę środowiska; celem jest nie tylko stworzenie źródeł prawa, ale stworzenie ich w celu umożliwienia praktycznych działań proekologicznych.

Pomimo regulacji prawnych zmierzających do zachowania środowiska naturalnego w niezmiennych warunkach, stan środowiska pozostaje nadal niedoskonały. Jest to konsekwencja niedostępności inwestycji proekologicznych w państwach byłego bloku

⁵ R. Paczusi, *Zagadnienia prawne ochrony środowiska morskiego Morza Bałtyckiego przed zagrożeniami i innymi uciążliwościami pochodzącymi z łądu*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 1998, tom II, s. 48.

⁶ *Konwencja helsińska a ochrona środowiska Morza Bałtyckiego*, red. P. Sroczyński, A. Tyszecki, Gdańsk 1995, s. 11.

⁷ M. A. Nesterowicz, *Ochrona prawna Bałtyku przed zanieczyszczeniem*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 8, s. 82.

⁸ L. Łukaszuk, *The marine environmental protection and the Baltic Sea coastal states co-operation (some legal problems)*, „Prawo Morskie” 1993, tom VII, s. 111, 112.

⁹ *Ibidem*, s. 112.

wschodniego. Na tym obszarze współpraca regionalna może przynieść korzyści; od kilku lat bogatsze państwa regionu deklarują i realizują pomoc finansową i merytoryczną pozostałym krajom nadbałtyckim. Aktywność ta zaznacza się na forum Rady Nordyckiej, która przyjęła odpowiednie zalecenia i ustalenia w sprawie ochrony środowiska¹⁰. Pomoc ta polegać ma na bezpośrednim dofinansowywaniu inwestycji ekologicznych w Polsce czy byłych republikach nadbałtyckich (na obszarze byłej NRD, zjednoczone Niemcy zapewniają realizację celów konwencji) poprzez Nordycki Fundusz Ekologiczny, Bank Światowy czy Europejski Bank Inwestycyjny.

Jedną z form pomocy oferowanej przez kraje nordyckie jest tzw. ekokonwersja¹¹. Założeniem tej inicjatywy jest możliwość częściowego umorzenia zadłużenia krajów byłego bloku wschodniego w nadbałtyckich krajach nordyckich, w zamian za odpowiednie nakłady na własne inwestycje ekologiczne. Rozwiązanie to wymaga zgody państw wykorzystujących ten mechanizm, na poddanie niektórych inwestycji kontroli zagranicznej. Kontrolę tę należałoby traktować nie jako zamach na suwerenność tych państw, lecz jako część szeroko rozumianej pomocy, gdyż sprawowana przez specjalistów przyniesie z pewnością sprawniejszą realizację skomplikowanych i nowoczesnych technologicznie inwestycji.

Mając na uwadze jeden rezultat ekologiczny, nie dostrzega się potencjalnych problemów, jakie jego realizacja może spowodować w środowisku. Taka sytuacja zaistniała np. w przypadku elektrowni wiatrowych, które produkując ekologiczną energię, wytwarzają jednocześnie dużo hałasu, a w konsekwencji dezorientują przelatujące w okolicy ptaki i zaburzają równowagę ekologiczną¹².

Lata 90. charakteryzowały się dalszym ciągiem porozumień i współpracy ekologicznej państw basenu Morza Bałtyckiego. We wrześniu 1990 r. odbyła się pierwsza konferencja premierów państw bałtyckich, na której obecni byli także szefowie rządów Norwegii i Czechosłowacji. Zwołano ją w Ronneby, w Szwecji z inicjatywy rządów Szwecji i Polski. Podczas konferencji podpisano **Deklarację Morza Bałtyckiego**, w której sygnatariusze wyrazili zaniepokojenie postępującym zagrożeniem środowiska Morza Bałtyckiego oraz podjęto inicjatywę o eksploataowaniu zasobów naturalnych w zgodzie ze zrównoważonym rozwojem¹³.

Zrównoważony rozwój, będący w ostatnim dziesięcioleciu jednym z głośniejszych haseł Unii Europejskiej, jest także przedmiotem „nowej” konwencji helsińskiej podpisanej 9 kwietnia 1992 r.¹⁴ Jej zapisy oparte są na tekście konwencji z roku 1974 i odzwierciedlają założenia Deklaracji Morza Bałtyckiego z 1990 r. oraz będącej rezultatem

¹⁰ M. Jaworski, *Międzynarodowe uwarunkowania regionalizmu bałtyckiego*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991, nr 6, s. 81.

¹¹ *Ibidem*, s. 81.

¹² L. Helleberg, *Vindkraftspark förstör unik skärgårds miljö*, „Dagens Nyheter” z 11 sierpnia.2000.

¹³ *Konwencja helsińska a ochrona środowiska...*, Gdańsk 1995, s. 39–44.

¹⁴ *Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area*, 1992. Helsinki, 9 April 1992.

obrad tzw. Szczytu Ziemi – programowej konferencji ekologicznej schyłku XX wieku – Deklaracji z Rio de Janeiro z 1992 r. Kierunkiem rewizji poprzedniej konwencji było zaostreżenie reżimu prawnego i zwiększenie odpowiedzialności za korzystanie z naturalnych zasobów morskich. Obszar działania konwencji poszerzono o morskie wody wewnętrzne. Celem projektodawców konwencji było kompleksowe unormowanie środowiska zlewiska Morza Bałtyckiego; przejawiało się to w postulatach współdziałania zarówno w kwestiach ochrony wód, atmosfery, powierzchni lądów, jak i walorów przyrodniczych.

Trzy wymienione konwencje są najistotniejszymi źródłami prawa regulującymi kwestie ekologiczne Bałtyku. Ponadto, podpisano kilka deklaracji o ochronie zasobów czy działaniu zgodnym z założeniami zrównoważonego rozwoju, jak również zawarto liczne umowy regulujące wielkość dozwolonych połowów czy redukcję ilości emitowanych zanieczyszczeń. Konwencjami uregulowano także zagadnienie granic morskich w akwencie bałtyckim¹⁵.

Sytuacja ekologiczna Morza Bałtyckiego i jego wybrzeży nie jest jednakowa w całym akwencie, co jest spowodowane polityką państw nadbrzeżnych. Państwa nordyckie znane są ze swego zaangażowania w działalność ekologiczną i ze swych licznych akcji mających na celu zachowanie w jak najlepszym stanie zasobów naturalnych. W państwach byłego bloku wschodniego kwestie te nie były priorytetowe, a dumą socjalistycznych gospodarek był zupełnie nieekologiczny przemysł ciężki.

Fakty nie są tak jednoznaczne, a statystyki można interpretować różnie; z tych samych danych można zarówno wysnuć wnioski obciążające np. Szwedów i Polaków. Porównując dane dotyczące emisji szkodliwych dla środowiska tlenków azotu (NO_x)¹⁶ widać, że Polska ma dużo większy wkład w niszczeniu naturalnej równowagi środowiska (Polska emituje 1 130 000 T, a Szwecja – 399 000 T). Licząc ilość NO_x przypadających na jednego mieszkańca każdego z tych dwóch krajów, okaże się, że Szwecja – kraj słabo zaludniony – emituje półtora raza więcej tlenków niż Polska (odpowiednio 46 i 30 kg/osobę).

Liczby te czy podobne można zestawiać inaczej, tak że doprowadzi to do nowych wniosków, ale nie to jest celem. Celem takich statystyk powinno być policzenie, ile zanieczyszczeń jest w środowisku, ile do niego trafi w najbliższym czasie i – co najważniejsze – jak te liczby zmniejszyć.

Morze Bałtyckie jest morzem małym, połączonym z oceanem wąskimi i płytkimi Cieśninami Duńskimi, które ograniczają możliwość wymiany jego wód. Ocenia się, że średnio potrzeba około 25–30 lat na pełną wymianę wód Morza Bałtyckiego z wodami Morza Północnego¹⁷. Konkluzja stąd płynąca jest oczywista: zanieczyszczone przez

¹⁵ J. Gilas, *Maritime boundaries of Poland with its neighbouring countries*, „Prawo Morskie” 1998, tom X; L. Łukaszuk, *Regionalne spory morskie i próby ich rozwiązania*, „Prawo Morskie” 1998, tom X.

¹⁶ *Energy. From fossil fuels to sustainable energy resource*, red. J. Salay, Uppsala 1997, s. 30.

¹⁷ *Konwencja helsińska a ochrona środowiska...*, Gdańsk 1995, s. 3.

działalność ludzką środowisko, nie ma szans na samoczynne oczyszczenie. Aby naprawić szkody wywołane przez rozwój przemysłowy, musi interweniować człowiek, ponieważ przyroda nie jest w stanie wystarczająco szybko się zregenerować.

Zainteresowanie dobrą kondycją Morza Bałtyckiego ma przede wszystkim przyczyny prozaiczne; korzystanie z jego zasobów ma zasadnicze znaczenie dla wszystkich państw regionu, gdyż dotyczy ono ich istotnych interesów ekonomicznych. Wszystkie kraje bałtyckie osiągają korzyści z eksploatacji tego morza i są z nim związane gospodarczo¹⁸.

Pierwsze konwencje (gdańska z 1973 r. i helsińska z 1974 r.) regulowały zasady korzystania z morza, gdyż była to jedna z nielicznych kwestii, w których skomplikowane sprawy polityczne nie były obecne. Współpraca regionalna nie mogła obejmować zobowiązań międzynarodowych poszczególnych państw, mogła jedynie dotyczyć sfery wspólnej wszystkim. Takiej, co do której możliwy i potrzebny był konsensus. Sferą tą była ekologia. Obecnie wspólne działania państw bałtyckich dotyczą też innych dziedzin, takich jak: gospodarka, transport, współpraca miast portowych i nadmorskich czy kultura i nauka.

W celu koordynacji różnych działań i jako forum współpracy państw naszego regionu, powołana została 6 marca 1992 r. w Kopenhadze Rada Państw Morza Bałtyckiego (Council of the Baltic Sea States)¹⁹. Jej celem jest popieranie nowych idei związanych ze współpracą, przy jednoczesnym zachowaniu bliskich stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi. RPMB została pomyślana jako struktura niesformalizowana (Rada nie posiada siedziby czy stałego sekretariatu), koordynująca i pomagająca w realizacji wspólnych przedsięwzięć jej członków. Członkami Rady są Dania, Estonia, Finlandia, Litwa, Łotwa, Niemcy, Norwegia, Polska, Rosja i Szwecja, a także Komisja Europejska.

Przyjęty w Kopenhadze w marcu 1992 r. zakres działań Rady obejmuje pomoc nowym instytucjom demokratycznym, pomoc gospodarczą i techniczną, zagadnienia humanitarne i zdrowie, ochronę środowiska naturalnego, współpracę w dziedzinie energetyki, kultury, nauczania i wymiany informacji oraz transportu i łączności. RPMB może podjąć decyzję o rozszerzeniu współpracy także na inne dziedziny i zagadnienia.

W swojej działalności Rada realizuje wizję regionu, w którym państwa wyraźnie zaznaczają swą bałtycką tożsamość i w którym zachodzi proces głębokich przeobrażeń demokratycznych wspieranych przez szybki rozwój gospodarczy. Jednocześnie jest to wizja regionu bałtyckiego osadzona w realiach kontynentu i jako taka, jest zbieżna z dążeniami do integracji regionu z instytucjami zachodnioeuropejskimi²⁰.

Poza Radą Państw Morza Bałtyckiego, w regionie działają jeszcze inne organizacje o zasięgu niewykraczającym daleko poza wybrzeża Morza Bałtyckiego. Zrzeszają one

¹⁸ M. Jaworski, *Międzynarodowe uwarunkowania regionalizmu bałtyckiego*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991, nr 6, s. 80.

¹⁹ H. Ognik, *Rada Państw Morza Bałtyckiego*, [w:] *Europejskie struktury współpracy. Informator*, red. S. Parzymies, Warszawa 1995, s. 169.

²⁰ *Ibidem*, s. 171.

grupy państw regionu i w swej działalności koncentrują się na podobnych jak RPMB założeniach i celach. Nie obejmują one wszystkich państw nadbałtyckich, a jedynie grupy bardziej zbliżone kulturowo i historycznie. Tymi organizacjami są Rada Nordycka i Rada Bałtycka.

Rada Nordycka została powołana jako forum współpracy parlamentarnej Danii, Islandii, Norwegii i Szwecji w 1952 roku i poszerzona w 1955 r. o Finlandię²¹. Zadaniem Rady nie było tworzenie współpracy państw nordyckich, ale rozwój tej zapoczątkowanej w końcu XIX wieku, kiedy to rywalizacja Danii i Szwecji ustąpiła miejsca poczuciu kulturowej wspólnoty.

Pierwszymi krokami wówczas podjętymi była współpraca związków zawodowych oraz środowisk gospodarczych i prawniczych tych państw. Okazało się, że mimo doświadczeń historycznych oraz mimo faktu, że wśród państw nordyckich były te od dawna dominujące (czy między sobą walczące o dominację, jak Dania i Szwecja) i te zwykle zdominowane, możliwe jest porozumienie. Interesy ekonomiczne i polityczne przeważały historyczne zaszczości czy wynikiłe z nich stereotypowe sądy. Znalezione wspólne elementy, które mogły być bazą do porozumień. Okazało się, że czynniki kulturowe, takie jak: język, styl życia czy tradycje mają wiele cech wspólnych. To wtedy zaczęto tworzyć współczesną Skandynawię – współdziałające w wielu dziedzinach, podobne – choć niejednakowe – państwa Północy.

Na początku istnienia Rady współpraca państw nordyckich obejmowała takie płaszczyzny, jak: prawo, kultura i nauka, gospodarka, ochrona środowiska oraz sprawy socjalne. Zawarty przez członków Rady w 1962 r. Traktat Helsiński potwierdził funkcjonujące już wcześniej mechanizmy współpracy, zawarto także kilka porozumień szczegółowych (dotyczących np. unii paszportowej, języków czy wspólnego rynku pracy). Współpraca była i nadal jest owocna, co nie znaczy, że nie było w jej toku niepowodzeń. Do takich można zaliczyć próbę stworzenia w latach 60. wspólnego rynku NORDEK²².

W 1971 r. powołano współpracującą na szczeblu rządowym Nordycką Radę Ministrów, a w latach 90. do sfery zainteresowania i działania obu dodano politykę zagraniczną oraz bezpieczeństwo, decydując się jednocześnie na pogłębienie współpracy we wszystkich pozostałych dziedzinach²³. Obecnie działalność Rady Nordyckiej i Nordyckiej Rady Ministrów obejmuje wszystkie aspekty polityki wewnętrznej oraz politykę zagraniczną i współpracę z regionami przyległymi. Działalność obu Rad polega na wspólnym poszukiwaniu rozwiązań przynoszących korzyści wszystkim stronom oraz pomocy pozostałym państwom regionu bałtyckiego. Te ostatnie, jak również myślenie o regionie bałtyckim jako całości, znajdują się pośród priorytetowych kierunków działań polityki zewnętrznej Rad²⁴.

²¹ B. KołECKA, *Rada Nordycka, Nordycka Rada Ministrów*. [w:] *Europejskie struktury...*, s. 181.

²² *Ibidem*, s. 182.

²³ St. Wilczyński, *Szwecja wobec wyzwań europejskich*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991, nr 9.

²⁴ A. Wielowiejska, *Główne kierunki polityki zagranicznej państw nordyckich*, „Sprawy Międzynarodowe” 1995, nr 2, s. 87.

Drugą organizacją działającą wewnątrz regionu bałtyckiego jest Rada Bałtycka, której członkami są Estonia, Litwa i Łotwa²⁵. Jej zadaniem jest koordynacja współpracy trójstronnej między tymi państwami (Rada nie przyjmuje nowych członków ani nie przewiduje statusu członka stowarzyszonego czy gościa specjalnego). Płaszczyznami jej działania są bezpieczeństwo, współpraca z Radą Nordycką, dążenie do integracji z Unią Europejską, gospodarka, energetyka, turystyka, kultura i nauka, a także kwestie dotyczące imigracji i repatriacji oraz procedur wizowych. Organami Rady są Bałtycka Rada Prezydentów, Bałtycka Rada Ministrów oraz Zgromadzenie Bałtyckie. Rada nawiązuje do współpracy Estonii, Litwy i Łotwy z czasów międzywojennych i działalności Ententy Bałtyckiej, która istniała w latach 1934–1940.

Współpraca państw członkowskich Rady jest formalnie obfita (liczne spotkania czy uchwały), lecz w rzeczywistości nie jest ona tak intensywna. Trzy wchodzące w jej skład kraje dzielą pewne różnice, pojawiają się spory (np. konflikty Łotwy z Estonią i Litwą dotyczące granic morskich²⁶). Spory te nie są na tyle poważne by uniemożliwiły współpracę w tej części wybrzeża Bałtyku. Istotne jest także i to, iż państwa te są przez opinię międzynarodową postrzegane jako całość i często traktowane podobnie. Przykładem może być Karta Partnerstwa między Stanami Zjednoczonymi a Estonią, Łotwą i Litwą²⁷, w której sprecyzowano zasady wzajemnych stosunków i zadeklarowano rozszerzenie struktur euroatlantyckich²⁸.

Rada Nordycka i Rada Bałtycka, które są forami współpracy węższych grup państw regionu, przyczyniają się do zacieśniania stosunków między ich państwami członkowskimi i realizują wspólne programy, których celem jest zarówno rozwój i korzyści poszczególnych państw, jak i całego regionu. Jednocześnie, działalność obu Rad oraz Rady Państw Morza Bałtyckiego jest skoordynowana i przynosi pozytywne efekty dla całego regionu. Z uwagi na powyższe korzyści, współpraca ta powinna być oceniana pozytywnie z punktu widzenia sytuacji w regionie, gdyż dzięki rozwojowi poszczególnych krajów, możliwy jest rozwój całego regionu.

Z drugiej strony pojawia się wątpliwość, czy Niemcy, Polska oraz Rosja nie zostają poza nawiasem regionalnych stosunków, zwłaszcza zważywszy, że kraje nordyckie wyraźnie w udzielanej przez siebie pomocy preferują Estonię, Litwę i Łotwę. Argumentowane jest to uwarunkowaniami historycznymi oraz tym, że byłe republiki nadbałtyckie, będące małymi państwami położonymi na obrzeżach Europy, nie są tak często przedmiotem zainteresowania Zachodu jak Rosja czy Polska.

Państwa nordyckie, a zwłaszcza Finlandia i Szwecja jako te najbliższe Krajom Rady Bałtyckiej, stają się automatycznie podstawowymi partnerami ze świata Zachodu. Ich

²⁵ P. Cieplak, *Rada Bałtycka*, [w:] *Europejskie struktury...*, Warszawa 1995, s. 195.

²⁶ L. Łukaszuk, *Regionalne spory morskie i próby ich rozwiązania*, „Prawo Morskie” 1998, tom X.

²⁷ A Charter of Partnership among The USA and The Republic of Estonia, Republic of Latvia and Republic of Lithuania, Washington 1998.

²⁸ St. Michałowski, *Problem bezpieczeństwa państw bałtyckich*, „Sprawy Międzynarodowe” 1998, nr 1, s. 54, 55.

obecność – np. gospodarcza – w Estonii, Litwie i Łotwie jest istotniejsza niż w Polsce zarówno z racji swej wielkości, jak i w procentowym udziale w rynku. Jednocześnie, jako kraje powstałe z byłego Związku Radzieckiego, Estonia, Litwa i Łotwa budzą zainteresowanie. Obecnie jest może ono bardziej emocjonalne, ale do momentu wycofania wojsk rosyjskich z tych państw było przede wszystkim przejawem troski o pokój i bezpieczeństwo w regionie.

Ponadto, państwom nordyckim łatwiej jest pomóc 7 milionom Estończyków, Litwinów i Łotyszy niż 40 milionom Polaków²⁹. Liczby te warunkują potrzebę określonych nakładów, a i zagrożenie napływem konkurencyjnej taniej siły roboczej i emigrantów jest mniejsze. Argument ten staje się poważniejszy, gdy rozważy się liczbę ludności Skandynawii, i gdy okaże się, że obcokrajowcy stanowią wysoki odsetek ludności społeczeństw tych państw.

Działającym samodzielnie, choć pod auspicjami Rady Nordyckiej i ze wsparciem finansowym Instytutu Szwedzkiego, programem współpracy regionalnej jest ten w zakresie edukacji. Działalnością na największą skalę prowadzi Uniwersytet Bałtycki³⁰. Program opiera się na pomysłe jednego uniwersytetu obecnego w wielu miastach, co jest możliwe dzięki przepływowi informacji oraz ludzi. Jednostką koordynującą program jest Uniwersytet w Uppsali, a wykłady i seminaria Uniwersytetu Bałtyckiego są obecne w 162 szkołach wyższych 14 państw. Liczba 14 państw jest spowodowana tym, że w programie uczestniczą nie tylko państwa położone nad Morzem Bałtyckim, ale także te, które leżą w obszarze zlewiska Morza Bałtyckiego. W ten sposób za państwo regionu bałtyckiego, a więc również za państwo, które może uczestniczyć w programie, uznano Białoruś, Czechy, Słowację i Ukrainę. Działalność uniwersytetu to zajęcia kursowe zgrupowane w cykle dotyczące zrównoważonego rozwoju środowiska i zarządzania jego zasobami, a także kultury narodów bałtyckich. Poza kursami, organizowane są konferencje i obozy studenckie oraz studia magisterskie w zakresie zarządzania zasobami wodnymi.

Pierwszym i najpełniejszym działaniem państw bałtyckich jest to w dziedzinie ekologii. Najlepszym dowodem istnienia współpracy regionalnej jest istnienie i realizacja Baltic Sea Joint Comprehensive Programme, którego zadaniem było stworzenie i wdrożenie konkretnego planu przywrócenia równowagi ekologicznej Bałtyku³¹. Z drugiej strony, znaczne poparcie zyskują programy rozwoju transportu, np.: budowy drogi Via Baltica, mimo iż transport kołowy nie jest najbardziej przyjazny środowisku. Coraz częściej widać wymianę kulturalną czy naukową między krajami regionu. Pojawiają się wspólne inicjatywy gospodarcze czy inwestycje zagraniczne. Norwegia i Szwecja szukają u południowych wybrzeży Bałtyku specjalistów z takich dziedzin, jak medycyna czy pedagogika.

²⁹ Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1996.

³⁰ *Baltic University Programme. 1999 Annual Report*, Uppsala 2000, s. 3.

³¹ Z. Brodecki, *New Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area*, „Polish Yearbook of International Law” 1991–1992, s. 19.

Obecność opisanych organizacji i podpisywanie kolejnych konwencji potwierdza potrzebę regionalnego działania i myślenia. Jednocześnie, żadne z tych inicjatyw nie są zakrojone na tak wielką skalę, by można się było obawiać o separację regionu od reszty kontynentu. Istnienie działań regionalnych i sprawna realizacja wspólnych priorytetów jest zjawiskiem pozytywnym. Koordynacja działań i dobre kontakty z sąsiadami są istotne i potrzebne, gdyż dopiero mając przejrzystą i ustabilizowaną sytuację w najbliższym otoczeniu, można rozpocząć działania na szerszej arenie.

Jak wskazywano wyżej, szeroka współpraca państw regionu Morza Bałtyckiego zaczęła się w Gdańsku, gdzie odbyła się pierwsza konferencja w 1974 r. W sierpniu 2000 r. Gdańskowi została przyznana Szwedzka Nagroda Morza Bałtyckiego (Swedish Baltic Sea Water Award). Jest to nagroda, którą rząd Szwecji uhonorował Gdańsk za budowę oczyszczalni Wschód oraz za wkład w ochronę wód południowego Bałtyku³². Gratulując wyróżnienia, Bo Emthen – konsul generalny Królestwa Szwecji w Gdańsku – powiedział, iż „wody Bałtyku to obszar naszej wspólnej odpowiedzialności, a Gdańsk od dziesięciu lat realizuje modelowe inwestycje w dziedzinie ekologii”³³. Nagroda ta, to nie tylko prestiż, ale także 100 000 koron szwedzkich, które zostaną przeznaczone na kolejne inwestycje związane z ochroną środowiska. Sprawnie przeprowadzona inwestycja umożliwi rozpoczęcie kolejnej, a to może zapoczątkować pożądany i potrzebny łańcuch działań, które doprowadzą do znacznego polepszenia kondycji środowiska naturalnego w regionie Bałtyku.

³² Nagroda za Wschód, „Gazeta Morska” 11.08.2000, s. 3.

³³ Audiencja w nagrodę, „Gazeta Morska” 12–13.08.2000, s. 4.